

Otto Ketting over Matthijs Vermeulen en de film *De Laatste Reis*

Als beginnend componist was ik nieuwsgierig naar alles wat nieuw was. Helaas viel er in Nederland weinig belangwekkends te ontdekken, maar de distributie-radio, een kastje met vier zenders, via de kabel dus storingsvrij, bracht uitkomst. Zo hoorde ik in 1953 en 1954 programma's uit Duitsland met werk van Ives, Varèse, Schönberg en Webern: het leek muziek van andere planeten en uit België was daar het Koningin Elisabeth Concours voor componisten. Uit 439 inzendingen had de jury een tiental werken geselecteerd om uitgevoerd te worden. Op twee achtereenvolgende avonden speelde het symfonieorkest van de Belgische radio deze werken anoniem. De eerste prijs ging uiteindelijk naar de Pool Michael Spisak met een braaf, goedklinkend en vervelend stukje, maar verreweg de meeste indruk maakte het enige echt "moderne" werk van beide avonden: een explosie, deze roekeloze, geweldige sprong in het ongewisse en het reiken naar een nog niet bestaande klank. Het bleek tenslotte te gaan om een nog nimmer gespeeld werk van 33 jaar geleden (1919-20): de Tweede Symfonie van Matthijs Vermeulen.

Veel later, rond 1980, richtte ik met Peter Jan Wagemans en Piet Veenstra de Vermeulen Stichting op, waarbij ik de rol van voorzitter mocht spelen. Vermeulen was zo langzamerhand een legendarische, bijna mythische figuur geworden. Veel van zijn muziek was nooit gespeeld, of buitengewoon slecht, en feitelijk bestond hij uitsluitend als briljant essayist, nauwelijks als componist. Wat lag meer voor de hand dan zijn volledige compositorische werk vast te leggen in de best mogelijke uitvoeringen, alles opgenomen onder studio-voorwaarden. We zochten subsidiënten en vonden medestanders: de Wereldomroep nam de gehele kamermuziek voor haar rekening, de NOS nam de orkestwerken op.

Tot de uitvoerenden die direct hun fiat gaven behoorden Jard van Nes, Anner Bijlsma, Reinbert de Leeuw, Vera Beths, Ton Hartsuiker, Jaring Walta, het Schönberg Kwartet en vele anderen. In mei 1983 kon het eerste dubbelalbum met kamermuziek – de serie zou ten slotte 8 LP's omvatten – aan de weduwe van de componist, Thea Vermeulen-Diepenbrock worden uitgereikt.

Met de orkestwerken vlotte het minder. Weliswaar hadden we de medewerking gekregen van het Rotterdams Philharmonisch Orkest, het Residentie Orkest, het Amsterdams Philharmonisch Orkest, het Utrechts Symfonie Orkest en twee radio-orkesten, maar de opname van de Eerste Symfonie door het Rotterdams Philharmonisch Orkest onder een Franse dirigent was qua interpretatie zo matig dat we directeur Hans Oosterlee van het Rotterdams orkest wel moesten aanspreken. Hij antwoordde zonder een spier te vertrekken: "Dan doen we het over, onder een goede dirigent." Thea Vermeulen vond ook nog de partituur van een onbekende *Interlude* uit de *Vliegende Hollander*-muziek, zodat we die binnen een week konden opnemen met het USO. Bij de

Passacaglia en *Cortège* uit dezelfde muziek ontdekte ik tijdens de montage in de Phonogram Studio dat de trombonegroep pagina's lang twee tellen vóór op de rest lag. Gelukkig had ik nog de beschikking over een historische opname uit 1957 van Eduard van Beinum, zodat het Concertgebouworkest, dat geen enkel enthousiasme voor het project toonde, toch nog vertegenwoordigd was.

De film *De Laatste Reis* ontstond min of meer gelijk met de platenserie. Kees Hin en ik kwamen op het idee dat Vermeulen als de Vliegende Hollander langs de plaatsen uit zijn verleden zou reizen. Ik schreef vele vellen vol, die vervolgens door de regisseur weer werden aangevuld en veranderd, waarop ik weer enz... Het resulteerde in een prachtig scenario voor een film met een lengte van 3 uur en ook driemaal de begroting, die nog niet sluitend was op de eerste draaidag. Niettemin deed Hin alsof er niets aan de hand was en zocht ik passende muziek bij verschillende nog niet gedraaide scènes.

In het Leids studentenarchief vond ik de verloren gewaande partituur van de complete *Vliegende Hollander*-muziek voor het openluchtspel van Martinus Nijhoff en bovendien de in Parijs opgenomen 78-toerenplaten met die muziek. Deze werden in 1930 aan de oever van de Kagerplassen afgedraaid, maar waren van zo'n matige kwaliteit – bovendien regende en stormde het ter plekke – dat niemand de muziek van Vermeulen heeft kunnen horen. In de film gebruikten wij een USO live-opname van de *Vliegende Hollander*-muziek: een keiharde hoest uit het concertpubliek lijkt een geluidseffect uit de dichtbevolkte filmscène.

Het Amsterdamse Concertgebouw was bezig met een ingrijpende restauratie, zodat wij scènes uit de Eerste Wereldoorlog konden filmen in de met puin gevulde krochten van het gebouw. Martijn Sanders stelde de grote zaal gratis beschikbaar voor verdere opnames. De slotbeelden van de film met het prachtig gezongen *La veille* (in de orkestversie) door Jard van Nes besluiten de film op emotionele wijze.

Otto Ketting, januari 2008